

Utbildnings- och kulturdepartementet

Anna Ahlm
YTTRANDE

2006-06-13
Reg.nr 13-1697-06

Remissvar angående Förslag till särskilda åtaganden

Högskoleverket har anmodats yttra sig över remissen Förslag till särskilda åtaganden.

Sammanfattning

Högskoleverket instämmer i stora drag i de kriterier som utarbetats för vilka språk som har nationellt intresse. Dock menar Högskoleverket att det behövs ytterligare ett viktigt kriterium för att ett ämne ska omfattas av ett särskilt åtagande. Väsentligt är att de språkämnen som bäst behöver särskilt åtagande får detta skydd. Särskilda åtaganden bör därför främst tilldelas för språkutbildningar där risk finns att de annars inte ges vid något lärosäte i landet. När listan över särskilda åtaganden slutförs bör också hänsyn tas till vilka forsknings- och utbildningsmiljöer som finns i ett nordiskt perspektiv.

Högskoleverket vill även kommentera några av de föreslagna kriterierna, samt ställa frågan om huruvida fler språk bör tillföras listan för att säkra en mångfacetterad språkutbildning i den svenska högskolan. Det skulle också behöva klargöras varför vissa språk har valts ut och inte andra. Därtill vill Högskoleverket visa på vikten av att värna idag existerande språkutbildningar av god kvalitet. Vidare menar Högskoleverket att ett särskilt åtagande bör åtföljas av en särskild resurs.

Kriterium för att ett språk ska omfattas av ett särskilt åtagande

Högskoleverket anser att det utöver de redan utarbetade kriterierna behövs ytterligare ett kriterium för att ett språkämne ska omfattas av särskilt åtagande. Detta kriterium är: *att utbildning i språket endast ges vid ett eller ett fåtal lärosäten*. Särskilt åtagande bör kunna tilldelas för språkämnen om risk finns för att utbildning annars inte ges, eller om utbildningsmiljöerna är så få att ämnet riskerar att stagnera.

På den av regeringen föreslagna listan upptas några språkämnen där utbildning ges vid ett flertal lärosäten. Ämnena engelska, franska, spanska och tyska utvärderades av Högskoleverket år 2004. I utvärderingarna omfattades alla lärosäten som gav utbildning i de berörda språken till minst kandidatnivå. Utvärderingarna visar att flera av språken har en bekymmersam ekonomisk situation. Men grundutbildning i engelska gavs vid tiden för utvärderingen vid tjugofyra lärosäten och forskarutbildning vid tio. Grundutbildning i franska gavs vid tiden för utvärderingen vid tretton lärosäten, varav sex också hade forskarutbildning. Utvärderingen av spanska visar att ämnet expanderat vid svenska lärosäten. Grundutbildning i spanska gavs vid

tiden för utvärderingen vid nio lärosäten, varav fem också hade forskarutbildning. För ämnet tyska var utvecklingen mer bekymmersam eftersom antalet sökande och studerande minskat. Utbildning i tyska gavs dock vid tiden för utvärderingen vid tolv lärosäten, varav sex hade forskarutbildning. Att några av de lärosäten som ger utbildning i dessa ämnen skulle tilldelas särskilt åtagande skulle knappast förbättra utbildningen för flertalet studenter i dessa ämnen. Högre tilldelning till språkämnen generellt skulle däremot bidra till att förbättra språkämnenas situation och höja kvaliteten på utbildningarna. Kvaliteten kan också förbättras genom att lärosätena gör interna omprioriteringar.

För andra språkämnen finns ett omedelbart hot att utbildning inte längre kommer att kunna ges till följd av att resurstilldelningssystemet inte ger tillräcklig tilldelning för att garantera lärare i ämnen med få studenter. Regeringen har i regleringsbrevet valt att tilldela särskilda åtaganden för att säkra förekomsten av undervisning i ett antal småämnen, varav en stor del utgörs av språk. Utan särskilda åtaganden finns risk att utbildning i ett stort antal språk inte längre kommer att ges. Höskoleverket menar att språkutbildningar, mot vilka ett sådant hot finns, bör säkras genom att de omfattas av särskilt åtagande. Höskoleverket menar att ett sådant hot för närvarande inte finns mot språkämnen engelska, franska, spanska och tyska. Vilka språk som upptas på listan bör regelbundet omprövas.

Efter 2005 års utvärderingar har en ny situation uppstått vad gäller särskilda åtaganden. I Höskoleverkets utvärdering av finsk-ugriska språk uppmärksammas att Lunds universitet lagt ner utbildning i ämnena estniska och ungerska, trots särskilt åtagande. Utbildning i språken till minst kandidatnivå ges härfter endast vid ett lärosäte i landet. I utvärderingen av östasiatiska språk uppmärksammas att Lunds universitet har lagt ner utbildningarna i indonesiska och thai, trots särskilt åtagande för språken. Indonesiska och thai är därmed inte längre möjligt att studera vid något lärosäte i landet. Detta gör hotet mot vissa språkämnen allt mer tydligt.

Kommentarer till de föreslagna kriterierna och listan på språk

Nedan följer en genomgång av de föreslagna kriterierna och listan på språk.

Kriteriet: "Modersmålsundervisning: språk som behövs för att tillgodose Sveriges behov av lärare vad beträffar modersmålsundervisning för elever i grund- och gymnasieskolan".

Höskoleverket vill uppmärksamma på att det för detta behov krävs att det särskilda åtagandet omfattar att utbildning ges upp till minst kandidatnivå. För undervisning i modersmål krävs inriktning om minst 60 poäng i relevant ämnesområde. För att universitetslärare ska kunna rekryteras till utbildningen av modersmålslärare krävs också att språken kan studeras i forskarutbildning. Det är därmed inte tillräckligt att undervisning i språk som omfattas av detta kriterium endast ges på A-nivå.

Det framgår inte klart varför vissa språk har valts ut och inte andra. Skolverket och Integrationsverket bör ges tillfälle att yttra sig vad gäller vilka språk det ska utbildas modersmåls lärare i.

Kriteriet: "Minoritetsspråk"

Högskoleverket instämmer i regeringens förslag att alla språk som klassats som nationella minoritetsspråk ska omfattas av särskilt åtagande.

Men borde inte de särskilda åtagandena också ge förutsättning för studier av hela språkgrupper bl.a. för att komparativa språkstudier ska kunna bedrivas? Det kan hävdas att en språkgrupp som finsk-ugriska språk bör kunna studeras i Sverige, eftersom flera av språken i denna språkgrupp klassats som nationella minoritetsspråk (finska, meänkieli och samiska). Även estniska och ungerska är finsk-ugriska språk och skulle i så fall uppföras på listan. Liknande resonemang kan också gälla andra språkgrupper.

Kriteriet: "Nordiska språk utöver svenska språket"

Högskoleverket föreslår att detta kriterium utvidgas till att formuleras "Språk som talas i Sveriges grannländer". Med denna formulering skulle även de baltiska staternas språk: estniska, lettiska och litauiska omfattas.

Kriteriet: "Främjande- och kommunikationsperspektiv: nyckelspråk för Sverige ur ett handels- och kommunikationsperspektiv"

Vi noterar att alla språk inom EU inte finns med på listan och menar att det bör gå att motivera varför vissa språk tagits med och inte andra. Det bör också finnas viss beredskap att möta nya utbildningsbehov. EU:s successiva utvidgning österut kan föranleda att behov uppstår av utbildning i fler europeiska språk. De asiatiska staternas ökade betydelse är i detta sammanhang också en faktor att räkna med.

Kriteriet: "Inomvetenskapliga behov: språk som i sig är ett verktyg/stödämne för studier av andra ämnen och språk."

För inomvetenskaplig forskning och utbildning finns utöver de språk som tagits med på listan också andra språk som inte omfattas av förslaget. Argument från de språkvetenskapliga institutionerna måste här beaktas.

Ett annat exempel på inomvetenskapligt behov är att det bör finnas förutsättningar att studera källor på originalspråk. EU utvidgas österut. Asien och Afrika kommer oss i flera sammanhang allt närmare. Högskoleverket vill uppmärksamma frågan vad som händer med svensk forskning och internationellt forskningssamarbete om det inte finns tillräckliga kunskaper för att studera källor på originalspråk? En mångfacetterad språkutbildning inom den svenska högskolan är en förutsättning för att man i studier inom en rad ämnesområden inte enbart ska vara hänvisad till västerländska källor.

Ett utvidgat system för särskilda åtaganden

Våren 2002 fick Högskoleverket i uppdrag av regeringen att se över språkämnen vilkas omfattning av utbildning och forskning är förhållandevis små. I utredningen *Att vara eller inte vara* föreslogs att regeringen skulle införa ett utvidgat system för särskilda åtaganden som skulle omfatta fler språkämnen än tidigare.

Vad gäller europeiska språk finns idag särskilt åtagande för estniska, lettiska, litauiska, keltiska språk, nederländska, rumänska och ungerska. Dessa språk finns inte med i regeringens förslag på språk som ska omfattas av särskilt åtagande.

De asiatiska språken koreanska, indonesiska och thai har omfattats av särskilt åtagande. I regeringens skrivelse *Framtid med Asien. En svensk Asienstrategi inför 2000-talet*. (1998/99:61) framhålls vikten av att ge utbildningar om Asien, däribland språkutbildningar. I regeringens uppföljningar av Asienstrategin *Framtid med Asien – en uppföljning av regeringens Asienstrategi (Ds 2002:24)* och *En svensk Asienpolitik (2005/06:57)* framkommer att satsningen på asiatiska språk inom högre utbildning inte genomförts som önskat. I regeringens nuvarande förslag omfattas inte längre koreanska, av särskilt åtagande. Utbildning i indonesiska och thai har lagts ner och omfattas inte av regeringens förslag.

I regeringens skrivelse *En förnyad svensk Afrikapolitik inför 2000-talet (1997/98:122)* nämns att den Afrikarelaterade forskningen och undervisningen ska vidareutvecklas och förstärkas. Swahili som idag omfattas av särskilt åtagande har inte tagits med i regeringens förslag på listan över språk. Enligt förslaget omfattas inte heller egyptologi som idag skyddas av särskilt åtagande.

Enligt Högskolelagens första kapitel 5§ bör högskolorna *i sin verksamhet främja förståelsen för andra länder och för internationella förhållanden*. Om dessa internationella förhållanden inte väl snävt ska spegla västerländska förhållanden krävs också att detta avspeglar sig i vilka språkutbildningar som ges inom den svenska högskolan.

I en tid av ökad internationalisering och globalisering är det väsentligt att möjligheterna att studera flera olika språk inte minskar eller försvinner. Högskoleverket förutsätter att de frågor som medföljer promemorian syftar till att från lärosätena fånga upp argument för att ytterligare språk och språkgrupper ska omfattas av särskilt åtagande.

När listan slutförs bör också hänsyn tas till vilka forsknings- och utbildningsmiljöer som finns vid olika universitet i ett nordiskt perspektiv. Detta för att respektive språkutbildning ska bedrivas vid de universitet som har de bästa förutsättningarna i forsknings- och utbildningssammanhang för de aktuella språken.

Språkutbildning av god kvalitet

I dagsläget ges ett antal språkutbildningar av god kvalitet som inte upptas på den föreslagna listan. Att bygga upp en väl fungerande språkutbildning tar tid. Inte minst behöver kompetens i form av disputerade lärare byggas upp. Man kan därför ställa sig frågan om idag existerande språkutbildningar av god kvalitet, där efterfrågan finns, inte borde få en möjlighet att omfattas av särskilt åtagande?

I utredningen *Att vara eller inte vara (2003)* föreslogs att ett lärosäte ansöker till regeringen om att bli tilldelade åtaganden för enskilda språk eller språkgrupper och om resurser för att uppfylla åtagandet. Höskoleverket och Vetenskapsrådet yttrar sig över ansökningarna och lämnar förslag till regeringen om fördelningen av åtagandena. Ett lärosäte får med detta ansökningsförfarande visa att de har en lämplig undervisnings- och forskningsmiljö. Denna möjlighet till ansökningsförfarande skulle bidra till att skapa språkutbildningar av god kvalitet och till att de lärosäten som har de bästa förutsättningarna för de aktuella utbildningarna tilldelas de särskilda åtagandena.

I utredningen konstateras att det största problemet för små språkutbildningar är ekonomin. Under den period som Höskoleverket genomfört nationella ämnes- och programutvärderingar har kvalitetsgranskningar av samtliga språkämnen genomförts: klassiska språk, nordiska språk och teckenspråk (2001), slaviska, baltiska och keltiska språk (2002), orientaliska och afrikanska språk (2003), romanska språk, nederländska, tyska och engelska (2004) samt finsk-ugriska språk och östasiatiska språk (2005). De övergripande resultaten av dessa utvärderingar sammanfattas i *Hur har det gått? Höskoleverkets kvalitetsgranskningar år 2002 (2003: 21R), 2001-2003 (2004:12R), 2004 (2005:20R) och 2006 (2006:24R)*. Utvärderingarna av s.k. ”småspråk” har visat att ämnena till följd av dålig ekonomi i flera fall har för få kvalificerade lärare för att kunna bedriva utbildning på vetenskaplig grund. Få lärare medför också sårbara utbildningsmiljöer där den kritiska och kreativa miljön i flera fall är allt för begränsad. Det är Höskoleverkets uppfattning att ett särskilt åtagande bör åtföljas av en särskild resurs så att det lärosäte som tilldelats ett särskilt åtagande får förutsättningar att ta ansvar för det aktuella ämnets fortlevnad och ge utbildning av god kvalitet.

Beslut att avge detta yttrande har fattats av universitetskanslern Sigbrit Franke efter föredragning av utredaren Anna Ahlm i närvaro av kanslichefen Lennart Ståhle och avdelningschefen Clas-Uno Frykholm.

Sigbrit Franke

Anna Ahlm